

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2020-26-1-14>
УДК 101:811.162.1

Олег Гірний

Термін «представлення» у філософських текстах та їхніх перекладах

Стаття присвячена проблемі вживання терміна «представлення» у філософських (і ширше – гуманітарних) текстах, а також перекладу польського слова «przedstawienie», що є загальним терміном для позначення наочних і абстрактних витворів інтелекту. В українських текстах наочні витвори зазвичай позначаються терміном «уявлення», абстрактні – терміном «поняття». Однак, ці два видові терміни досі не мають в практиці українського слововжитку усталеного родового терміна. Загалом є два варіанти українського перекладу терміна «przedstawienie»: «представлення» й «уявлення» – що мають і переваги, і недоліки. Їхній порівняльний розгляд, із залученням польського досвіду (при перекладі з англійської, німецької та інших мов) використання цих термінів, складає основний зміст цієї статті. Здійснено порівняння і проаналізовано причини і наслідки розбіжностей у використанні терміну «представлення» в українських словниках – як енциклопедичних, так і спеціалізованих, мовних та психологічних. Автор здійснює спробу аналізу філософських аспектів вживання терміну «представлення» у його стосунку до уявлень як конкретних (наочних) представлень і понять як абстрактних (ненаочних) представлень. Аналізуючи впливи на українську термінологію з боку польської та російської мови, автор аргументує на користь власне української етимології терміну «представлення» як родового. Українська мова припускає нерідко взаємозамінне використання термінів «представлення» і «уявлення» у якості родових. Також у останні роки в українській науці відбувалася дискусія щодо можливого використання терміну «виображення» як похідного від терміну «образ». Доведено переважно російські мовні впливи як підставу для такого використання. Однак, наведено аргументи щодо пріоритетності використання в українській мові терміну «представлення» як родового. Це виявляється ближчим до польської мови. Автор наводить головні аргументи філософської дискусії щодо терміну «представлення», яка мала місце у польській філософії.

Ключові слова: представлення, уявлення, образ, виображення, поняття, конкретне (наочне) представлення, абстрактне (не наочне) представлення.

Вступ

В українському науковому слівництві, зокрема, у філософських, психологічних і педагогічних текстах, існує актуальна проблема зі сфери психологічної, антропологічної чи теоретико-пізнавальної термінології. Проблема полягає у практичній відсутності в українському науковому лексиконі загального терміна для позначення наочних і абстрактних витворів людського інтелекту. Наочні витвори зазвичай позначаються терміном «уявлення», абстрактні – терміном «поняття». Однак, ці два видові терміни досі не мають усталеного родового терміна, який їх узагальнює. В якості ж такого терміна часто вживають термін «уявлення», у тому числі для перекладу польського терміна «*przedstawienie*» Для наочності в таблиці 1 нижче подаємо у родо-видовому відношенні вказану ситуацію, що склалася у польській і українській мовах.

Таблиця 1

МОВА		ТЕРМІНОЛОГІЯ	
Польська	родовий термін	представлення (<i>przedstawienie</i>)	
	видовий термін	уявлення (<i>wyobrażenie</i>)	поняття (<i>pojęcie</i>)
Українська	родовий термін	уявлення	
	видовий термін	уявлення	поняття

Як бачимо з таблиці 1, польська теоретико-пізнавальна (філософська, психологічна) термінологія є упорядкованою, в тому сенсі, що містить різні за звучанням і значенням слова для позначення роду і видів інтелектуальних витворів людини: родовий термін «*przedstawienie*» (представлення) та видові терміни «*wyobrażenie*» (наочне представлення) і «*pojęcie*» (абстрактне представлення). В українській мові, натомість, одним і тим самим словом «уявлення» позначено і вид (наочні витвори психіки), і рід (обидва види витворів психіки). Отож, основним предметом цієї роботи є, зокрема, термін «представлення» як можливий (чи доцільний) варіант перекладу польського «*przedstawienie*», а головним об'єктом – зразки українського перекладу цього терміна, подані, зокрема, у літературі [Бейсад, Марійон, Он-Ван-Кун 2014], [Татаркевич 1999], [Твардовський 2018] і [Твардовський 1995]. Головна мета роботи, водночас – це аналітично-порівняльний розгляд двох варіантів перекладу терміна «*przedstawienie*», що містяться у зазначених позиціях літератури.

I. Постановка проблеми

Ситуація, проілюстрована в таблиці 1, є незадовільною, бо мова йде про переклад не літературних чи побутових, а наукових (філософських) текстів, наукова ж методологія, що базується, серед іншого, на «родо-

видовому» відношенні, вимагає різнозначеннєвих слів для позначення родів і видів розрізняваних за допомогою цього відношення речей (сутностей). Позначування роду і виду одним і тим самим словом призводить до поняттєвих непорозумінь та логічних помилок у міркуваннях. Відтак, основним методом цієї роботи є аналітичний розгляд варіантів перекладу польських термінів «*przedstawienie*» і «*wyobrażenie*» з метою звернути увагу філологів на важливість обґрунтування якогось із цих варіантів, або запропонування третього. Перший варіант передбачає переклад польського «*przedstawienie*» українським «представлення», а польського «*wyobrażenie*» українським «уявлення» (як це автор досі робив у своїх перекладах із польської). Другий варіант запропонували автори українського перекладу філософських праць у збірнику «*Вибраних творів*» засновника відомої Львівсько-варшавської філософської школи, професора і ректора (1914-17) Львівського університету Казимира Твардовського [Татаркевич 1999]. У своїй післямові¹ до цієї, без сумніву великої трансляторської роботи перекладачі, обґрунтовуючи свій варіант перекладу, теж вказали на цю проблему, що є красномовним підтвердженням її актуальності. Вони, зокрема, пишуть (цитую):

*«На жаль дотепер в Україні майже не перекладали праць представників цієї² школи. Іншими словами, український термінологічний апарат, який можна було б застосувати до перекладу іншомовних праць представників брентанівської філософської традиції, досі є не розробленим. [...] Так, одними з основних термінів, які Твардовський вживає у своїх текстах, є *przedstawienie* і *wyobrażenie* (а також відповідні дієслова – *przedstawiać sobie* і *wyobrażać sobie*). В українській мові існує тільки одне слово, яким перекладаються обидва ці терміни – уявлення (уявляти). Але у Твардовського між *przedstawienie* і *wyobrażenie* є суттєва значеннева різниця (*wyobrażenie* є видом *przedstawienie*).*

Постала проблема: яким чином цю різницю передати наявними засобами української термінології? Логічним рішенням було залишити переклад уявлення (уявляти) для *przedstawienie* (*przedstawiać sobie*), а для *wyobrażenie* (*wyobrażać sobie*) підібрати інший переклад. Який саме? Швидко виявилось, що широко вживаний в сучасному філософському дискурсі термін «відображення» в цьому випадку застосувати не можна, бо він виводиться з контексту марксистсько-ленінської теорії свідомості й означає пасивну функцію нашої психіки. У творах же Твардовського *wyobrażenie*, без сумніву означає активну сторону людської психіки. Балей у своїх підручниках з психології і логіки (pp. 1922 і 1923) *wyobrażenie* пе-

¹ Див. «Післямова перекладачів» [Гнатюк, Головащук, Жайворонок та ін. 2013: 636-639] (О.Г.).

² Львівсько-варшавської (О.Г.).

рекладав як зображення. Але цей термін довелося відкинути, оскільки у значенні психічного акту він виглядає досить архаїчно, а інші, більш звичні його значення, мають мало спільного зі значенням *wyobrażenie*.» [Татаркевич 1999: 636-637]

Цілковито погоджуючись із констатацією перекладачами зазначеної проблеми, як і з їхніми аргументами стосовно терміна «зображення» (застосовуваного Степаном Балеєм [Балей 1922, Балей 1923]), хочу, водночас, зауважити, що аргумент стосовно терміна «відображення» (застосовуваного у марксизмі-ленінізмі) як такого, що «означає пасивну функцію нашої психіки» не зовсім правильний. Насправді, пасивну функцію психіки означав первинний термін марксистсько-ленінської теорії пізнання, а саме «відбиття» (ця теорія так і називалася – «теорія відбиття»). Термін же «відображення» з'явився пізніше, коли, під впливом результатів психологічних досліджень (у т.ч. й радянських психологів), ним стали замінювати термін «відбиття» у філософських роботах і в українських перекладах праць самих класиків марксизму-ленінізму. Це сталося тому, що цей термін відображав не пасивну, а якраз активну функцію психіки, яка, отримані у мозку внаслідок сприйняття органами чуття первинні «відбиття» видозмінює, перетворюючи їх власне у «відображення». Крім того, в останній період радянської філософії (1980-ті роки минулого століття) з'явився ще термін «випереджальне відображення», а також теорія про домінування психічної (духовної) «надбудови» над тілесним (матеріальним) «базисом» і її зростаючий вплив на нього – що ще більше посилювало саме активний аспект цієї психічної функції. Тому, термін «відображення», хоч і справді не підходить для перекладу польського «*wyobrażenie*», але зовсім не через те, що означає пасивну функцію психіки.

В якості методичної (і методологічної) основи нашого розгляду ми хочемо використати, насамперед, польський досвід творення аналогічної термінології, зокрема, досвід згаданого вже засновника Львівсько-варшавської школи К. Твардовського.

II. Словникові різночитання в українській лексичі

У своїй післямові цитовані вище перекладачі вважають, що «логічним рішенням було залишити переклад уявлення (уявляти) для *przedstawienie* (*przedstawiać sobie*), а для *wyobrażenie* (*wyobrażać sobie*) підібрати інший переклад». Однак, виникає питання: чому тільки це рішення є логічним? Таким же логічним (якщо не логічнішим) рішенням було б використати термін «представлення», однак, перекладачі зазначили, що ними «дискутувався також варіант *представлення* (*представляти*), але він був відкинтий» – не подаючи, водночас, причин, чому цей варіант

вони відкинули. І це дивно, адже на перший погляд здавалося б, що ніщо не заважає аналогічно до польського родового терміна «*przedstawienie*» та російського родового терміна «*представление*» застосувати в українській мові той самий термін «представлення». Не заважає тому, що це слово подає канонічний академічний тлумачний «Словник української мови»: «Предста́влення – дія за значенням представляти і представити, представлятися і представитися 1. «Після першого представлення, при котрім усі гості за чергою подавали йому руку, дехто промовив до нього пару слів» (Іван Франко, VII, 1951, 90)» [Гнатюк, Головащук, Жайворонек та ін. 2013: 529]. Разом із тим, інший канонічний словник – найновіший, а саме «Російсько-український словник у 4-х томах» (див. [Побірченко 2007: 430-431]), щодо однокореневих слів, які починаються на «представ-», зокрема: «*представитель/-ица/-ный/-ский/-ство*», подає такі ж однокореневі українські відповідники: «представник/-ниця/-ицький/-цтво», однак для перекладу слова «*представление*», що є прямим відповідником польського «*przedstawienie*», подає такі слова: «знайомлення», «познайомлення», «рекомендування», «відрекомендування», «зображення», «зображання», «виведення», «показування», «змальовування», «змалювання», «виставляння», «удавання», «прикидання», «викликання», «задавання», «завдання», «уявляння», «уявлення» та (*увага!*) «приставлення». Так само до слів «представленный/-лять», у відповідність подано слова «приставлений/-ити». Натомість для перекладу слова «*представление*» у сенсі знання, про що у словнику зроблено спеціальну помітку (а це і є саме той сенс, про який ідеться) подається лише одне слово – «уявлення». Таким способом термін «представлення» у розглядуваному тут теоретико-пізнавальному (психологічному, філософському) сенсі з української лексики чомусь вилучили, а замість нього вставили слово «приставлення», що має іншу етимологію. Можливо тому перекладачі згаданого вище видання вважають, що «уявлення» – це єдине слово, яким можна перекласти польське «*przedstawienie*» (аналогічно російському «*представление*»).

Щодо зазначеного словникового «різничитання» напрошуються кілька зауваг:

1. Допоки існує загальновикористовуваний тлумачний «Словник української мови», в якому стоїть слово «представлення», це слово є законним елементом української лексики і його можна використовувати, в тому числі у перекладах. Тому, аргумент перекладачів згаданого вище збірника про те, що «в українській мові існує тільки одне слово, яким перекладаються терміни [*przedstawienie* і *wyobrażenie*] – уявлення», не відповідає дійсності.

2. Слово «представляти» утворене від певної дії, а саме: «ставити (щось) перед» – перед собою чи перед кимось/чимось. У теоретико-

пізнавальному (психологічному, філософському) сенсі йдеться, вочевидь, насамперед про «ставлення (чогоось) перед собою» з метою, щоб це «щось» побачити, оглянути, роздивитися, розпізнати. Слово ж «прИставлення» утворене від іншої (хоч і схожої) дії, а саме: «ставити (щось) при», тобто «ставити поряд» – поряд зі собою чи поряд із кимось/чимось. Водночас ясно, що предмет, поставлений поряд зі собою побачити (оглянути, роздивитися, розпізнати) неможливо, бо для цього треба до «прИставленого» предмета повернутися лицем, тобто опинитися «перед» ним, а не «при» ньому (не «поряд» з ним). Іншими словами, треба «прИставлений» предмет перетворити у «прЕДставлений». Відтак слова «прИставлення», «прИставлений», «прИставити» для перекладу російських слів (відповідно) «представление», «представленный», «представит», а значить і аналогічних польських слів «przedstawienie», «przedstawiony», «przedstawić» – не годяться.

3. Варто пригадати, що понад 120 років тому аналогічна ситуація була також у польській мові, де (як тепер в українській) в якості і родового, і видового вживався термін «уявлення» (*wyobrażenie*). Це стало предметом наукового дослідження того ж Казимира Твардовського, яке він виклав, зокрема, у своїй знаменитій роботі «Уявлення і поняття» [Немов 2003], де в окремому параграфі п.н. «Термінологічні зауваги» обґрунтував запровадження терміна «представлення» (*przedstawienie*) у польське наукове філософське та психологічне словництво.

III. Використання слова «представлення» у польській термінології

На мою думку, це обґрунтування тут буде доречно навести повністю (див. нижче)¹.

*«Говорячи, що ми не можемо уявити собі певних предметів, а тільки помислити їх за допомогою понять, ми тим самим даємо зрозуміти, що не вважаємо поняття видом уявлень, ані навпаки, уявлень – різновидом понять. Відтак приймаємо те саме відношення, що виникає, наприклад, між трикутником і чотирикутником, які не можна підпорядкувати один-одному. Це слід виразно підкреслити, оскільки не раз можна зустрітися з думкою, що поняття – це вид уявлень. Вона спирається на те, що виразові «уявлення» (*wyobrażenie*) надається відмінне, значно ширше значення, ніж те, що тепер із ним поєднує повсякденне мовлення та переважна частина польських філософських письменників. [...] польський вираз «уявлення» (*wyobrażenie*) як філософський термін почали*

¹ Цей параграф зазначеної роботи Казимира Твардовського подаю у власному перекладі. (О.Г.)

використовувати тоді, коли, за словами Струве¹, «на місце занепадаючого схоластицизму єзуїтського періоду, всередині минулого століття, до Польщі старалися перенести тодішню німецьку філософію Вольфа², який спирався на Ляйбніца»³. Отож тоді вираз «Vorstellung», який знаходиться у творах Вольфа, перекладено як «уявлення» (wyobrażenie). Про це свідчить, серед іншого, наприклад «Логіка» Нарбутта⁴, взорована на філософії Вольфа⁵, Вольф надає виразові «Vorstellung» дуже широке значення⁶; відтак «уявлення» означає [і] у Нарбутта всі духовні явища, які не є судженнями (висловами), почуттями чи волею. Поняття Нарбутт зараховує до уявлень, ідентифікуючи їх із загальними уявленнями; він не вагається також говорити про уявлення «продовгастого кола», тоді як ми сьогодні у найкращому разі вважаємо відповіднішим говорити про його поняття.

Надавши виразові «уявлення» значення настільки широке, що під його обсяг можна було підтягнути також «поняття», для тих уявлень, які не є поняттями створили окрему назву. У німецькій термінології їх назвали «Anschauungen», на противагу до «Begriffe». Це розрізнення старалися присвоїти також польській термінології. Так як Кант ділив «Vorstellungen» на «Anschauungen» і «Begriffe», Яронський⁷ ділив уявлення на «wiedzi» (одн. wiedź) і «pojęcia»⁸.

Між «ведзями» (Anschauungen) і «поняттями» (Begriffe) і у Канта, і у Яронського виникає та головна (окрім інших) різниця, що перші є уявленнями частковими (szczegółowymi), а другі загальними. Проте, оскільки всі поняття, будучи загальними уявленнями, виявилися відірваними (аб-

1 Генрик Струве (псевд. Флоріан Гонсьоровський, 1840-1912) – польський філософ, психолог, перекладач. (О.Г.)

2 Христіан фон Вольф (1679-1754) – німецький вчений-енциклопедист, філософ, юрист і математик, один із найвідоміших філософів у період від Ляйбніца до Канта; професор Марбурзького (1724-1740) університету (де, серед інших, навчав М. Ломоносова та Д. Виноградова); професор (з 1743 – ректор) університету Галле; систематизував філософські праці Ляйбніца, з яким був особисто знайомий і під впливом якого перебував. (О.Г.)

3 Див.: Н. Struwe, *Wykład systematyczny logiki*, 1870, t. I, pg. 176. (К.Т.)

4 Даніель Казимир Нарбутт (1738-1807) – польський філософ – польський чернець ордену піарів, філософ, учитель, перекладач; професор Collegium Nobilium ордену піарів у Варшаві. (О.Г.)

5 Див.: К. Narbutt, *Logika czyli Rozważania i rozsządzania rzeczy nauką*, 1789, pg. 29-58 (К.Т.)

6 Див.: Erdmann, I. c. У вступі до наведеної статті автор подає повчальне порівняння різних значень, надаваних виразові Vorstellung. (К.Т.)

7 Фелікс Яронський (1777-1827) – польський філософ, письменник, богослов, священник і проповідник. (О.Г.)

8 Див.: Jaroński, *O filozofii Kanta*, 1812, cz. I, §§84, 85. (К.Т.)

страктними), тому різниця між «ведзями» та поняттями стала рівнозначною з різницею між конкретними й відірваними уявленнями. Відтак, сьогодні у німців «*Anschauung*» означає, зазвичай, те саме, що «*konkrete (anschauliche) Vorstellung*»; а «*Begriffe*» – те саме, що «*abstrakte (unanschauliche) Vorstellung*». Останнім часом перше називають також «*direkte Vorstellungen*», друге – «*indirekte Vorstellungen*».

Але, поряд із термінологією Вольфа і Канта (у нас – Нарбутта і Яронського) з'явилася інша. Вона полягає в тому, що вираз «уявлення» (*wyobrazenie*) не використовують для позначення роду, видами якого є «ведзі» і «поняття», а обмежують до значення самих «ведз» (*Anschauungen*). Послуговуючись цією термінологією, поняття вже не можна зараховувати до уявлень, підпорядковуючи перші другим, а треба вбачати в уявленнях і поняттях два паралельні ряди духовних явищ. Різниця між одним і другим способом мовлення показує наступне порівняння: [таблиця 2]

Таблиця 2

[Термінологія] I		[Термінологія] II	
<i>Vorstellungen</i> (уявлення)		<i>Vorstellungen</i> (уявлення)	<i>Begriffe</i> (поняття)
<i>Anschauungen</i> (ведзі), тобто <i>anschauliche (konkrete, direkte) Vorstellungen</i>	<i>Begriffe</i> (поняття) тобто <i>unanschauliche (abstrakte, indirekte) Vorstellungen</i>		

Отож, згідно з термінологією II, вираз «уявлення» (*wyobrazenie*) означає лише уявлення конкретні (*konkrete, anschauliche, direkte Vorstellungen*); інших уявлень ця термінологія не знає; а те, що термінологія I називає «відірваними уявленнями» (*abstrakte, unanschauliche, indirekte Vorstellungen*), термінологія II називає винятково «поняттями». Згідно термінології I, уявлення (*Vorstellungen*) є або «конкретними» (*Anschauungen*), або «відірваними» (*Begriffe*); згідно термінології II, уявлення є винятково конкретними – інших немає.

Докладне розрізнення цієї двоякої термінології необхідне, якщо предметні суперечки не мають переродитися у [чисто] словесні. Якщо, наприклад, Зіґварт¹ старається позначити властивості, що їх повинно мати уявлення, щоб його можна було вважати поняттям², то він послугується, вочевидь, першою термінологією; прихильник же термінології другої саму постановку такого питання мусить визнати неправильною.

¹ Хрістоф фон Зіґварт (1830-1904) – німецький філософ і логик, близький до неокантіанства, психологіст; професор Тюбінгенського та Галлеського університетів; став відомим своєю «Логікою», в якій обґрунтовував тезу про те, що логіка базується на психології та є технічним, нормативним ученням про мислення. (О.Г.)

² Див.: Sigwart, 1. с. (К.Т.)

Сучасна польська термінологія, яка перебуває під впливом тих німецьких філософів, які використовують вираз «*Vorstellung*» у вужчому значенні (термінологія II), позначає виразом «уявлення», зазвичай, тільки уявлення конкретні, наочні (*pooglądowe*) і протиставляє їм «поняття», як щось паралельне. Цієї ж термінології дотримуємося також ми у нинішніх розмірковуваннях. Проте, оскільки у нас не бракує письменників, які застосовують вираз «уявлення» у ширшому значенні (термінологія I), що охоплює не тільки конкретні уявлення, але також і поняття¹, тому вибір другої термінології потребує кількох слів виправдання.

На користь обмеження значення виразу «уявлення» конкретними уявленнями промовляють наступні причини:

1. Повсякденний спосіб мовлення, в якому рішуче не вважають поняття видом уявлень, а протиставляють їх одні-одним.

2. Коли б виразом «уявлення» ми перекладали німецьке «*Vorstellung*» у значенні Канта, як це робить Яронський (термінологія I), то нам забракло б виразу, який передавав би німецьке «*Anschauung*». Адже запропонований Яронським вираз «ведзь» (*wiedź*) не прийнявся; не прийнялися також інші, створені для цієї мети, вирази, як наприклад «огляд» (*ogład*). Натомість вираз «погляд» (*poogląd*), будучи дослівним перекладом німецького «*Anschauung*», передає тільки одне з двох притаманних цьому виразу значень, оскільки означає те саме, що «вдивляння» (*zapatrywanie*). Подібна трудність не дає змоги також перекладати «*Anschauung*» як «інтуїцію». Прийнявся лише вираз «наочне уявлення» (*wyobrażenie pooglądowe*) і можна було б погодитися на такий переклад німецького «*Anschauung*» (тобто «*anschauliche Vorstellung*»), якби звідси не випливали різні незручності, уникнення яких за допомогою термінології II становить тремітій аргумент на її користь.

3. Вважаючи вираз «уявлення» рівнозначним із німецьким «*Vorstellung*», ми мусили б, окрім уявлень наочних (конкретних), визнавати [існування] також уявлень «ненаочних», тобто відірваних (*unanschauliche Vorstellungen*). Але зв'язок виразу «уявлення» з виразами «явний» (нао-

¹ У ширшому значенні (термінологія I) вираз «уявлення» у нас використовують, серед інших, Скурський (Krytyczna odpowiedź na dr Raciborskiego rozbiór i ocenę rozprawy „Filozofia jako nauka akademicka”, 1894, pg. 15 sq.) і В. Козловський (Logika elementarna, 1891). (К.Т.) Александер Скурський (1851-1928) – польський філософ, історик; професор Львівського та Софійського університетів. Владислав Козловський (1832-1899) – польський філософ, соціолог, психолог, педагог, літератор; популяризатор англійської філософії позитивізму, особливо Герберта Спенсера. (О.Г.)

чний) з одного [боку], та «уява» з іншого боку¹ – є надто виразним [...], аби не викликати враження, що поєднання ознаки ненаочності з уявленнями – неправильне. Так чи сяк, але ознакою витворів уяви є саме наочність, а тут треба б говорити про «ненаочні уявлення»...

4. Резервуючи вираз «уявлення» винятково для наочних уявлень, ми дотримуємося, водночас, згідності польської термінології з грецькою, латинською, французькою й англійською. У названих мовах польському «уявлення» (*wyobrażenie*) відповідає: «φάντασμα», «*imago*», «*image*», а відношення цих виразів до іменників: «φαντασία», «*imaginatio*», «*imagination*» і до дієслів: «*imaginari*», «*imaginer*», «*imagine*» – таке саме, яке у польській мові є до іменника «уява» (*wyobraźnia*) і до дієслова «уявляти» (*wyobrażać*).

Отож неправильно вважати польський вираз «уявлення» рівнозначним із німецьким «*Vorstellung*». Уявлення відповідає німецькому «*anschauliche (konkrete, direkte) Vorstellung, Anschauung*»²; у цьому ж значенні ми також живуватимемо вираз «уявлення» у нашій статті.

Але як у цьому випадку слід перекласти німецьке слово «*Vorstellung*»? Французи й англійці мають повністю відповідні для цієї мети вирази, вироблені з латинського «*repraesentatio*». І хоча у польській мові досі ще не поширився вираз, який передає іменник «*repraesentatio*», та ми маємо, все-таки, дієслово зі значенням латинського «*repraesentare*». Ним є вираз «представляти собі», вживаний у різноманітних зворотах, зазвичай як рівнозначний із виразом «уявляти собі». Проте, оскільки нам не потрібно двох виразів для позначення однієї і тієї самої речі, зате потрібен вираз, який би охоплював як дію уявляння, так і [дію] помислення собі предметів за допомогою понять, тому буде напевно відповідним використати з цією метою вираз «представляти собі», який тоді точно відповідав би німецькому «*vorstellen*» у широкому значенні термінології I, французькому «*représenter*» [ÿ] англійському «*represent*». Відтак, на основі цієї термінології представляння собі якогось предмета є або уявлянням, або помисленням за допомогою поняття; тобто є предмети, які ми представляємо, уявляючи їх; інші предмети представляємо собі у поняттях.

Треба водночас визнати, що зроблений із дієслова «представляти» іменник «представлення» не використовується як психологічний «*terminus technicus*», тоді коли вирази «*Vorstellung*» і «*repraesentatio*», окрім інших значень, мають також спеціальне психологічне значення. Про-

¹ В оригіналі це речення виглядає так: «Ale związek wyrazu „wyobrażenie” z wyrazami „obraz” z jednej, a „wyobraźnia” z drugiej strony jest zbyt wyraźny i zbyt silnie uderza, aby nie wywołać wrażenie, że połączenie cechy niepoglądowości z wyobrażeniami jest niewłaściwe». (О.Г.)

² Різницю, яку дехто (див., наприклад: Höfler, *Psychologie*, 1897, §30) робить між «*Anschauung*» і «*anschauliche Vorstellung*», ми опускаємо, бо вона не стосується основного змісту наведених вище міркувань. (К.Т.)

те я не бачу причини, через яку у польській мові ми не мали б виразові «представлення» надати психологічного значення, як це зроблено в латинській, англійській, французькій і німецькій мовах – зовсім не боячись, що непсихологічні значення відповідних виразів змішуватимуться з їхнім психологічним значенням.

Відтак, доповнюючи порівняння, подане [у таблиці 2], згрупуємо обговорені терміни наступним чином ([див. Таблицю 3]):» [Татаркевич 1999: 117-121].

Таблиця 3

<i>Przedstawienia</i> <i>Repraesentationes</i> <i>Vorstellungen</i>	
<i>Wyobrażenia</i> <i>Imagines</i> <i>Images</i> <i>Anschauliche (konkrete) Vorstellungen</i>	<i>Pojęcia</i> <i>Conceptus</i> <i>Concepts (Notions)</i> <i>Unanschauliche Vorstellungen, Begriffe</i>

IV. Українська термінологія у світлі польського досвіду

Більшість міркувань і аргументів, представлених Казимиром Твардовським у 1898 році (і потім неодноразово передруковуваних), цілковито підходять для обґрунтування доцільності (і вже, щонайменше, можливості) використовувати слово «представлення» для українського перекладу польського «*przestawienie*» та його російського еквівалента «*представление*». Щоб це показати, розглянемо їх докладніше.

1. Перше міркування стосується повсякденної мови, в якій у тодішній Польщі «рішуче не вважають поняття видом уявлень, а протиставляють їх одні-одним». Зараз, через 120 років після статті Твардовського, в українському поточному мовленні також вживаються обидва ці слова. Разом із тим, в українській мові їх не завжди протиставляють одне-одному, зокрема у виразах, якими люди виражають свою необізнаність з тим чи іншим предметом розмови, як наприклад «не уявляю» чи «не маю жодного уявлення» та «я без поняття» чи «не маю зеленого поняття» – які в даному контексті є повністю синонімічними та означають те саме, що «не знаю». Іншими словами, терміни «уявляти собі», «мати поняття», «знати» вживаються в одному й тому самому значенні – точнісінько так само, як у польській (про що писав сам Твардовський).

Разом із цим, вживані у цих повсякденних синонімічних виразах слова «уявлення» і «поняття», в інших контекстах, усе-таки, чітко розрізняються (знову ж таки – як і в польській мові) як позначення наочного (уявленнєвого) і ненаочного (поняттєвого) знання, що підтверджується

основними загальновикористовуваними словниками української мови. І академічний «Словник української мови» в 11 томах (1970-80 рр., [Гнатюк, Головащук, Жайворонок та ін. 2013]), і «Український Радянський Енциклопедичний Словник» у 3-х томах (1987 р., [Твардовський 1995]), і «Великий тлумачний словник сучасної української мови» (2005 р. [Бусел 2005]) – суголосно подають одне й те саме значення слова «уявлення»: «Уявлення – чуттєво-наочний образ предметів або явищ дійсності, що зберігається і відтворюється у свідомості людини...».

2. Друге і третє міркування Твардовського стосуються заперечення практики перекладу німецького слова «*Vorstellung*» словом «уявлення», а німецького «*Anschauung*» – іншими, у т.ч. спеціально вигаданими для цього, термінами: «ведзь» (*wiedź*), «огляд», «погляд» (*poгляд zapatrywanie*) чи «інтуїція», – через пов'язані з таким підходом незручності.

Застосовуючи аналогію до теперішньої ситуації в українській мові, можна сказати, що «незручності» тут є двоякого роду. По-перше, українське слово «уявлення», що виникло від дії «робити (щось) явним», тобто наочним, має такий же надто виразний зв'язок із однокореневими словами «ява», «уява», «з'ява», «проява», «явний», «з'явитися», «пред'явити», «виявитися», «виявити», як і зазначений Твардовським зв'язок польського слова «*wyobrażenie*» зі словами «*obraz*» (картина, образ) і «*wyobraźnia*» (уява). Тому в українській мові, як і у польській, «поєднання ознаки ненаочності з уявленнями – неправильне». А саме таке поєднання зробили перекладачі, застосувавши слово «уявлення» як родовий термін – і до уявлень, і до понять.

По-друге, застосувавши слово «уявлення» як родовий термін для наочних (уявлень) і абстрактних (понять) витворів психіки, українські перекладачі опинилися перед необхідністю вигадати для наочних витворів психіки (уявлень) нове слово, яке до сьогоднішнього дня ні у повсякденному, ні у професійному мовленні не використовувалося – точнісінько як це свого часу зробили згадані Твардовським деякі польські філософи. І це було необхідним, оскільки, як уже було показано вище у таблиці 1, методологічно неправильно вживати одне й те саме слово для позначення одночасно роду і виду. Ось що вони пишуть далі у своїй післямові:

«З'явилася інша ідея: оскільки польський префікс wy- в українських відповідниках залишається без змін (як ви-) [...], то, можливо, варто цю особливість зберегти й у випадку українського перекладу слова wyobrażenie (wyobrazić sobie). Таким чином утворився іменник виображення і відповідне дієслово — виображувати. Слід сказати, що ці слова фактично не вживають у сучасній українській мові, хоча вони й використовувалися раніше (наприклад, [...] у творах Івана Франка). Однак ці слова, завдяки здійснено-

му проф. О. Хомою найновішому перекладу «Метафізичних розмислів» Декарта¹, вже дебютували в українській філософській термінології [...]. Цей факт остаточно схилив нашу думку на користь вибору саме виображення (виображувати) як перекладу wyobrażenie (wyobrażać sobie). Далі, у світлі теорії Твардовського про дії й результати, постала необхідність розрізнення в психічних явищах виображення двох аспектів — дії та результату. Тож з'явився ще один термін — образ, який означає результат виображення як дії (подібно як стрибок є результатом дії стрибання).

Отже, ми зупинилися на таких варіантах перекладу: wyobrażenie (дія) — виображення; wyobrażenie (результат) — образ; wyobrażać sobie — виображувати» [Твардовський 1995: 17].

Як бачимо, аналогія майже повна. Польські перекладачі 120 років тому для наочних витворів психіки (уявлень) застосовували або вигадані нові слова як «ведзь», або відомі слова як «огляд», «погляд» чи «інтуїція»; українські перекладачі з цією ж метою вжили слово «образ» (результат дії) та «виображення» (сама дія). І точнісінько як поляки тоді, так і українці тепер зробили це тому, що слово «уявлення» було використане в якості родового терміна і для наочних, і для абстрактних витворів психіки – що Твардовський категорично вважав неправильним. (Як то кажуть, «no coments»...)

Основна ж незручність, яка тут виникає, полягає навіть не в тому, що слово «образ» замість «уявлення» може викликати конотації з іншими контекстами вживання цього слова, а слово «виображення» у вимовлянні просто менш зручне, ніж «уявлення». (Дуже сумнівно, наприклад, щоб люди замість фрази «не маю уявлення» стали повально говорити «не маю виображення» чи «не маю образу».) Головна незручність тут у тому, що перекладачі насправді не ввели окремого терміна для позначення наочних витворів психіки, а лише додали до родового терміна «уявлення» повний значеннєвий синонім.

Слово «виображення» означає створення образів, тобто наочних картинок, але слово «уявлення» – це також створення образів, тобто наочних картинок. Практично всі без винятку українські тлумачні словники подають одне й те саме значення цього слова з поміткою «психологія, філософія» (цитую основні):

«Уявлення – чуттєво-наочний образ предметів або явищ дійсності, що зберігається і відтворюється у свідомості людини поза безпосереднім впливом їх на органи чуттів» [Бусел 2005: 1524];

«Уявлення – чуттєво-наочний образ предметів або явищ дійсності, що зберігається і відтворюється у свідомості людини поза безпосереднім впливом їх на органи чуттів. Але я [осліпнувши] ще не встиг одви-

¹ Див. [Бейсад, Марйон, Он-Ван-Кун, 2014] (О. Г).

кнути від зорових уявлень, я сидів коло столу й бачив себе із обпаленим обличчям (Юрій Яновський, II, 1954, 74)» [Білодід 1979: 545];

«Уявлення – збережений і відтворюваний у свідомості чуттєво-наочний образ раніше сприйнятих предметів чи явищ дійсності» [Кудрицький 1987: 494].

Що більше, таке ж значення подає і спеціалізований Психологічний словник: «Уявлення – наочний образ предметів чи явищ (подій), що виникає на основі минулого досвіду людини шляхом його відтворення в пам'яті або в уяві» [Побірченко 2007: 241].

Коротко підсумуємо. У розглядуваному українському перекладі «Вибраних творів» К. Твардовського польський видовий термін «виображення» (*wyobrażenie*), який означає «чуттєво-наочний образ предметів або явищ дійсності» перекладено словом «образ», що теж означає «чуттєво-наочний образ предметів або явищ дійсності»). Однак і польський родовий термін «представлення» (*przedstawienie*) перекладено терміном «уявлення», який так само означає все то й же «чуттєво-наочний образ предметів або явищ дійсності». Іншими словами, крім чисто вокальної диференціації (слова різного звучання й написання для видових термінів і родового терміна) у змісті термінології нічого не змінилося. Якщо досі і рід і вид позначали одним і тим самим словом («уявлення» – таблиця 1), то тепер той же рід і той же вид позначено синонімами – різними словами з одним і тим самим значенням («уявлення» і «образ»). Для наочності змістова термінологічна ситуація «до» і «після» згадуваного перекладу показана в таблиці 4:

Таблиця 4

Початкова ситуація (до)		
родовий термін (значення)	Уявлення: чуттєво-наочний образ предметів або явищ дійсності, що зберігається і відтворюється у свідомості людини («уявлення»)	
видовий термін (значення)	Уявлення: чуттєво-наочний образ предметів або явищ дійсності, що зберігається і відтворюється у свідомості людини («уявлення»)	поняття
Кінцева ситуація (після)		
родовий термін (значення)	Уявлення: чуттєво-наочний образ предметів або явищ дійсності, що зберігається і відтворюється у свідомості людини («уявлення»)	
видовий термін (значення)	Образ: чуттєво-наочний образ предметів або явищ дійсності, що зберігається і відтворюється у свідомості людини («образ»)	поняття

Для наукового перекладу текстів, що стосуються пізнання людини, такі терміни не годяться, оскільки для позначення роду та виду мають використовуватися слова, які є різними не тільки вокально чи графічно, але також і за значенням.

3. Останнє з процитованих вище міркувань К. Твардовського стосується відповідності польського видового терміна «уявлення» (*wyobrażenie*) і родового терміна «представлення» (*przedstawienie*) термінам інших (крім німецької) основних філософських мов зокрема, грецької, латинської, французької й англійської. Це міркування повністю підходить також для обґрунтування аналогічного використання термінів «уявлення» та «представлення» в українській мові для перекладу з цих мов. Зокрема, українські терміни «уявлення» та «представлення» (у сенсі К. Твардовського), так само як аналогічні польські слова «*wyobrażenie*» і «*przedstawienie*», цілком узгоджуються з поданими ним іншомовним відповідниками – наприклад, англійським «*image*» і «*representation*» [Twardowski 1965, VandenBos 2007]. Тому фінальну таблицю Твардовського (таблиця 3) можемо доповнити українським терміном і в тому ж дусі отримаємо другий – значно правильніший – варіант перекладу (див. таблицю 5):

Таблиця 5

МОВА	ТЕРМІНОЛОГІЯ	
Українська	Представлення	
Польська	<i>Przedstawienie</i>	
Латинська	<i>Repraesentationes</i>	
[Англійська]	<i>[Representations]</i> ¹	
Німецька	Vorstellungen	
Українська	Уявлення (наочне представлення)	Поняття (абстрактне представлення)
Польська	<i>Wyobrażenie</i>	<i>Pojęcie</i>
Латинська	<i>Imagines</i>	<i>Conceptus</i>
Англійська	<i>Images</i>	<i>Concepts (Notions)</i>
Німецька	<i>Anschauliche (konkrete) Vorstellung</i>	<i>Unanschauliche Vorstellungen, Begriffe</i>

Заперечення проти використання терміна «представлення», яке подекуди висовується на тій підставі, що це мовляв «калька» з російської мови, тому його краще замінювати калькою з латинської мови «репрезентація» (*repraesentation*) – неспроможні з трьох причин:

1. Саме слово «*представление*» є російською калькою з німецького слова «*Vorstellung*», зробленою приблизно у той же час, що і польська калька «*przedstawienie*». Ось як це подає один із російських словників: «Представление (нем. *Vorstellung*; франц. *Representation*; англ. *presentation*; исп. *Representacion*; итал. *rappresentazione*; португ. *representatao*) – классический термин философии и психологии: «То, что человек представляет, то, что образует конкретное содержание мыслительного акта», «в осо-

¹ Тут я доповнив пропущену Твардовським стрічку з англійським родовим терміном. (О.Г.)

бенности воспроизводство прежних восприятий» [Мещеряков, Зинченко 2007]. Відтак і українське «представлення» можна вважати калькою не з російської, а з німецької чи польської. Крім того, з наукової точки зору калька з латини («*repraesentation*» – «репрезентація») і калька з німецької-російської-польської («*Vorstellung*» / «представление» / «*przedstawienie*» – «представлення») – рівнозначні.

2. В українській мові, щонайменше, є слова однокореневі зі словом «представлення»: «представник», «представниця», «представницький», «представництво», та й саме слово «представлення» досі фігурує у канонічному «Словнику української мови» [Білодід 1976]. Відтак ніщо не заважає, насправді, використовувати його для обговорюваного тут перекладу (див. вище закінчення четвертого міркування К. Твардовського).

3. Запропоноване перекладачами замість «уявлення» слово «виображення» як дії зі створення «чуттєво-наочного образу предметів або явищ дійсності» – це безпосередня калька не тільки з польського слова «*wyobrażenie*», але й з російського слова «*воображение*». Згаданий уже «Російсько-український словник» подає такі значення цього і однокореневих слів: «*воображение* – уява, уявлення», «*воображаемый* – уявлюваний, уявний», «*воображать* – уявляти», «*вообразить* – уявити», «*воображаются* – уявлятися», «*вообразиться* – уявитися», «*воображённый* – уявлений», «*вообразимый* – уявлений» [Гнатюк, Головащук, Жайворонко та ін. 2013, 1: 314]. Звернемо також увагу на те як виозначає слово «воображение» один із російських психологічних словників: «Воображение (определение) – познавательный психологический процесс..., в результате которого у человека возникают образы...» [Мещеряков, Зинченко 2007: 129]. Отож, можна вважати, що перекладачі замість однієї кальки з російської мови («представление») застосували другу кальку: «воображать» – «виображати» (процес), «образ» – «образ» (результат).

Чим одна калька з російської («*воображение*» / «виображення») краща за іншу («*представление*» / «представлення») – питання, вочевидь, риторичне.

Підсумування

У справі українського перекладу польських теоретико-пізнавальних (філософських, психологічних) видового терміна «*wyobrażenie*» і родового терміна «*przedstawienie*» існують два варіанти перекладу, показані (для наочності) у таблиці 6.

Показаний у таблиці під №1 варіант перекладу цілковито відповідає його польському аналогу та, зазвичай, критикується за те, що слово «представлення» нібито є калькою з російської мови. Варіант №2, в якості родового використано термін «уявлення», а видового – «образ»

Таблиця 6

Варіанти	Термінологія: українська (польська, російська)		Джерела
1	рід	представлення (<i>przedstawienie, представление</i>)	
	вид	уявлення (<i>wyobrażenie, представление</i>)	поняття (<i>pojęcie, понятие</i>)
2	рід	уявлення (<i>przedstawienie, представление</i>)	
	вид	образ (<i>wyobrażenie, представление</i>)	поняття (<i>pojęcie, понятие</i>)

– що, на жаль, теж є змістовою калькою з тієї ж російської, а до того ж, не вводить чітко відмінного за змістом від «уявлення» ні видового поняття («образ» тут – це те саме, що уявлення»), ні родового поняття (замість поняття, що позначає «чуттєво-наочний образ» введено поняття, що позначає «чуттєво-наочний образ» – а це, по суті, є змістова тавтологія).

Відтак, зазначена проблема, що, на нашу думку, додатково посилюється завданням підбору відповідних термінів з урахуванням ще одного розрізнення (розгляд якого виходить за межі цієї роботи), а саме: процесу та результату процесу. Привернення уваги до цієї проблеми і було головним завданням поданої статті.

Посилання:

- Балей, С. (1922). Нарис психології. Львів–Київ: Нові Шляхи.
- Балей, С. (1923). Нарис логіки. Львів, Друкарня НТШ.
- Бейсад, Ж.-М., & Марійон, Ж.-Л., & Кім Сан Он-Ван-Кун (2014) «Медитації» Декарта у дзеркалі сучасних тлумачень / пер. з фр. і лат. О. Хоми та А. Баумейстера. К.: Дух і Літера.
- Білодід, І. К. (ред.) (1976). *Словник української мови*: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства. К.: Наукова думка. Т. 7.
- Білодід, І. К. (ред.) (1979). *Словник української мови*: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства. К.: Наукова думка. Т. 10.
- Бусел, В. Т. (уклад. і ред.) (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод. і допов.). К.; Ірпінь: ВТФ «Перун».
- Гнатюк, І. С., та ін. (2013). *Російсько-український словник*: у 4 т. Т.3. П-Р. К.: Знання.
- Кудрицький, А. В. (відп. ред.) (1987). *Український Радянський Енциклопедичний Словник*: в 3-х т. 2-е вид. К.: Голов. ред. УРЕ. Т. 3.
- Мещеряков, Б.Г., & Зинченко, В.П. (2007). *Большой психологический словарь*. СПб.: Прайм-Еврознак.
- Немов, Р.С. (2003). *Психология. Словарь-справочник*: В 2 ч. М.: ВЛАДОС-ПРЕСС. Ч. 1.
- Побірченко, Н. А. (ред.) (2007). *Психологічний словник*. К.: Науковий світ
- Татаркевич, В. (1999). *Історія філософії: Т. 3. Філософія XIX століття і новітня* / Пер. з пол. О. Гірний. Львів: Свічадо.
- Твардовський, К. (2018). *Вибрані твори* / пер. і післямова М. Боднарчука, О. Гончаренко, С. Іваніка, І. Карівця; відп. ред. В. Кебуладзе. Харків: Folio.

- Твардовський, К. (1995). Як студіювати філософію, Філософія в середній школі, Про наукову підготовку до філософії, Про потреба польської філософії (витаги), Ще слівце про польську національну філософію, У справі польських перекладів філософських творів, До питання класифікації поглядів на взаємовідношення душі і тіла, Конспекти лекцій. В: *Український освітній журнал*. 2. Львів: ЛОНМІО, 6-29.
- Matsumoto, David (ed.) (2009). *The Cambridge Dictionary of Psychology*. New York: Cambridge University Press.
- Twardowski, K. (1965). Wyobrażenia i pojęcia. In: K. Twardowski. *Wybrane pisma filozoficzne*. Warszawa : PWN, 114-197 (Перше польське видання: Lwów, Księgarnia H. Altenberga, 1898).
- VandenBos, G. R. (ed.) (2007). *APA dictionary of psychology*. 2nd ed. Washington, DC : American Psychological Association.

References:

- Baley, S. (1922). *Essay on psychology*. Lviv – Kyiv: Novi Shliahy.
- Baley, S. (1923). *Essay on logic*. Lviv, NTSh Printing House.
- Beyssade, J.-M., Marion, J.-L., & Kim Sang Ong-Van-Cung (2014) *Descartes' «meditations» in the mirror of modern interpretations* /trans. by O. Khoma and A. Baumeister. Kyiv: Duh I Litera. [In Ukrainian].
- Bilodid, I. K. (ed.) (1976). *Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols.* / USSR Academy of Sciences. Institute of Linguistics. Kyiv: Naukova dumka. V. 7. [In Ukrainian].
- Bilodid, I. K. (ed.) (1979). *Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols.* / USSR Academy of Sciences. Institute of Linguistics. Kyiv: Naukova dumka. V. 10. [In Ukrainian].
- Busel, V. T. (ed.) (2005). *Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with additions)*. Kyiv; Irpin: Perun. [In Ukrainian].
- Hnatyuk, I. S., et al. (2013). *Russian-Ukrainian dictionary: in 4 volumes*. V. 3. P-R. Kyiv: Znannya. [In Ukrainian].
- Kudrytsky, A. V. (ed.) (1987). *Ukrainian Soviet Encyclopedic Dictionary: in 3 vols*. 2nd ed. Kyiv: Head Publ. Hous URE. V. 3. [In Ukrainian].
- Meshcheryakov, B. G., & Zinchenko, V. P. (2007). *Large psychological dictionary*. StPetersburg.: Prime-Euroznak. [In Russian].
- Matsumoto, D. (ed.) (2009). *The Cambridge Dictionary of Psychology*. New York: Cambridge University Press.
- Nemov, R. S. (2003). *Psychology. Dictionary-reference: In 2 parts*. Moscow: VLADOS-PRESS. P.1. [In Russian].
- Pobirchenko, N. A. (ed.) (2007). *Psychological Dictionary*. Kyiv: Naukovyi svit. [In Ukrainian].
- Tatarkiewicz, W. (1999). *History of Philosophy: Vol. 3. Philosophy of the XIX century and modern philosophy* /trans. by O. Hirnyy. Lviv: Svichado. [In Ukrainian].
- Twardowski, K. (1995). How to study philosophy, Philosophy in high school, On scientific preparation for philosophy, On the need for Polish philosophy (extracts), Another word on Polish national philosophy, In the case of Polish translations of philosophical works, On the classification of views on the relationship of the soul and bodies, Lecture notes. In: *Ukrainian educational journal*. 2. Lviv: LONMIO, 6-29. [In Ukrainian]
- Twardowski, K. (2018) *Selected works* / trans. and afterword by M. Bodnarchuk, O. Honcharenko, S. Ivanyk, I. Karivets; resp. ed. V. Kebuladze. Kharkiv: Folio. [In Ukrainian]

Twardowski, K. (1965). Wyobrażenia i pojęcia. In: K. Twardowski. *Wybrane pisma filozoficzne*. Warszawa : PWN, 114-197 (Перше польське видання: Lwów, Księgarnia H. Altenberga, 1898).

VandenBos, G. R. (ed.) (2007). *APA dictionary of psychology*. 2nd ed. Washington, DC : American Psychological Association.

Олег Гирный Термин «представление» в философских текстах и их переводах

Статья посвящена проблеме употребления термина «представления» в философских (и шире – гуманитарных) текстах, а также перевода польского слова «przedstawienie», что является общим термином для обозначения наглядных и абстрактных произведений интеллекта. В украинских текстах наглядные произведения обычно обозначаются термином «представление», абстрактные – термином «понятие». Однако, эти два видовые термина до сих пор не имеют в практике украинского словоупотребления устойчивого родового термина. Вообще есть два украинских варианта перевода термина «przedstawienie»: «представления» и «уявления» – имеющие и преимущества, и недостатки. Их сравнительный рассмотрение, с привлечением польского опыта (при переводе с английского, немецкого и других языков) использование этих терминов, составляет основное содержание этой статьи. Проведено сравнение и проанализированы причины и последствия разногласий в использовании термина «представления» в украинском словарях – как энциклопедических, так и специализированных, языковых и психологических. Автор делает попытку анализа философских аспектов употребления термина «представления» в его отношения с представлениями как конкретных (наглядных) представлений и понятий как абстрактных (отвлеченных) представлений. Анализируя влияние на украинскую терминологию со стороны польской и русского языка, автор аргументирует в пользу собственно украинской этимологии термина «представления» как родового. Украинский язык предполагает нередко взаимозаменяемо использования терминов «представления» и «уявления» в качестве родовых. Также в последние годы в украинской науке происходила дискуссия относительно возможного использования термина «виображення» (представление как воображение) как производного от термина «образ». Доказано преимущественно российские языковые влияния как основание для такого использования. Однако, приведены аргументы относительно приоритетности использования в украинском языке термина «представления» как родового. Это оказывается более близким к польскому языку. Автор приводит главные аргументы философской дискуссии о термине «представление», которая имела место в польской философии.

Ключевые слова: *представление, представление, образ, виображення, понятие, конкретное (наглядное) представление, абстрактное (не наглядное) представление.*

Oleh Hirnyi The term “predstavlennia” in philosophical texts and in its translations

The article is devoted to the terminological problem of adequate Ukrainian translation of the Polish term “przedstawienie”, which is a generic term to denote visual and abstract works of human intelligence. In the available Ukrainian texts, visual works are usually denoted by the term “ujavlennia”, abstract – by the term “poniattia”. However, these two species terms still do not have in the practice of Ukrainian word usage an established generic term that generalizes them. In general, there are two versions of the Ukrainian translation of the term “przedstawienie”: “predstavlennia” (representation) and “ujavlennia” (idea). Both options from a formal-grammatical point of view have both advantages and disadvantages. Their comparative consideration, involving the experience of using these terms in Polish (for the translation of their English, German and other equivalents) – is the main content of this article. The causes and consequences of differences in the use of the term “representation” in Ukrainian dictionaries – both encyclopedic and specialized, linguistic and psychological – are compared and analyzed. The author attempts to analyze the philosophical aspects of the use of the term “representation” in its relation to representations as concrete (visual) representations and concepts as abstract (non-visual) representations. Analyzing the influences on Ukrainian terminology from the Polish and Russian languages, the author argues in favor of the actual Ukrainian etymology of the term “representation” as a generic term. The Ukrainian language often involves the interchangeable use of the terms “predstavlennia” (representation) and “ujavlennia” (idea) as generic. Also in recent years, there has been a discussion in Ukrainian science about the possible use of the term “image” as a derivative of the term “image”. Mostly Russian language influences as a basis for such use are proved. However, arguments are given regarding the priority of using the term “representation” as a generic language in the Ukrainian language. This is closer to the Polish language. The author presents the main arguments of the philosophical discussion on the term “representation”, which took place in Polish philosophy.

Key words: *representation (“predstavlennia”), idea (“ujavlennia”), image, imagery, notion, concrete (evident) representation, abstract (non-evident) representation.*

Гірний Олег Ігорович, кандидат технічних наук, доцент кафедри природничо-математичної освіти Комунальний заклад Львівської обласної ради «Львівський обласний інститут післядипломної освіти».

e-mail: ohirnyy@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7686-0558>

Hirnyi Oleh Ihorovych, PhD, assistant professor, Communal institution of the Lviv regional council “Lviv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education”, Department of Natural Sciences and Mathematics Education; position – docent.

e-mail: ohirnyy@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-7686-0558>